

OPBOUW

WEEKBLAD TOT OPBOUW VAN HET GEREFORMEERDE LEVEN

uitgave van de gereformeerde persvereniging „opbouw“

Van horen en zien

Niemand heeft ooit God gezien; de eniggeboren Zoon, die aan de boezem des Vaders is, die heeft Hem doen kennen.

Joh. 1 : 18.

Niemand heeft ooit God gezien. God is niet door ons te zien. We kunnen niet zeggen: zo en zo ziet Hij er uit. Het is onmogelijk een signalement van Hem te geven of een afbeelding van Hem te maken. De grootste kunstenaars staan hier machteloos. En als ze toch een afbeelding willen maken, is het resultaat niet een afbeelding van GóD, maar iets dat lijkt op het beeld van een vergankelijk mens.

In de oud-oosterse wereld leefde zeer sterk de gedachte, dat het bezit van iemands beeltenis een zekere macht schonk over de afgebeelde. Het volk Israël was voor deze gedachte niet ongevoelig. Ook hun denken werd er door aangevreten en gefiltreerd. En dat gebeurde des te gereeder, omdat deze gedachte ook wel degelijk een element van waarheid bevat. Wanneer iemand in het pikkedonker in een onbekende omgeving wordt geplaatst, voelt hij zich verloren en bedreigd, omdat hij niets kan zien. Hij kan zich niet oriënteren. Hij heeft geen macht over de situatie. Hij is de dingen niet meester, maar de dingen zijn hem meester. Maar zodra het donker wordt weggevaagd door het licht, wijzigt zich de situatie grondig. Dan kan hij zich oriënteren. Dan kan hij zijn omgeving in kaart brengen. Dan is er de mogelijkheid om de toestand te beheersen.

Deze stand van zaken is van invloed geweest op het feit, dat men ook in de religie beelden ging eisen. In de afbeelding ziet men immers de afgebeelde. Men wilde God zien. Want een God die men niet kon zien, bleef ongreepbaar. Over een onzichtbare God had men geen macht. Die bleef een raadsel, een mysterie, een bedreiging. En daarom maakte men afgodsbeelden aan de lopende band. Men wilde God vangen in een beeld.

In de religie betekent deze gedachtengang een duivelse verzoeking, waarvoor ook het volk Israël is bezweken. Het riep tot Aäron: Geef ons een God die voor ons uitgaat, die voor ons aangezicht gaat. We willen een God die we kunnen zien, aan wie we houvast hebben, die handelbaar geworden is. Nog slechts veertig dagen geleden hadden ze de Here vanaf de rokende en schokkende Sinai horen spreken in donderslagen en bliksemstralen en bazuïngeklank. En ze hadden gesidderd van angst en ontzetting voor deze onzichtbare God. Ze voelden zich onzeker, bedreigd tegenover Hem. En nu wilden ze het huiveringwekkende mysterie van deze onzichtbare God kanaliseren en overmeesteren in een beeld: Geef ons een God die voor ons uitgaat, die we kunnen zien. Hier ligt de satanische verzoeking van het beeld. Hier is de machtsgreep van de mens naar God, waardoor hij Hem poogt klein te krijgen.

De Here heeft een dergelijk pogen streng en nadrukkelijk verboden. Hij duldt het niet. En bovendien heeft Hij de belachelijkheid van dit pogen aan de kaak gesteld. Elke poging Hem in de macht te krijgen door een afbeelding van Hem te maken, is bij voorbaat tot mislukken gedoemd. Niemand is in staat Hem af te beelden. Want niemand heeft ooit God gezien.

Is God dan toch een bedreiging voor ons? Een onheilspellend raadsel? Neen, gelukkig niet! Want niet het zien is in de religie (en derhalve in heel ons leven!) fundamenteel, maar het horen. (Daarom zijn de zichtbare sacramenten ook ondergeschikt aan het

Woord. En elke liturgische vernieuwing die het sacrament in de eredienst centraal wil stellen, is aan de genoemde satanische verzoeking ten offer gevallen). God heeft gesproken en zich daardoor kenbaar gemaakt. Eertijds heeft Hij vele malen en op vele wijzen tot de vaders gesproken door de profeten. En nu in het laatst der dagen heeft Hij tot ons gesproken door de Zoon. En deze eniggeboren Zoon, die aan de boezem des Vaders is, die heeft Hem doen kennen.

De oorspronkelijke betekenis van het woord dat hier gebruikt wordt, doet denken aan een gids. Een gids is iemand die een onbekend gebied voor de mensen die hem volgen, ontsluit. Een gids kan ook een groep toeristen langs allerlei bezienswaardigheden leiden. Zijn leiding voert hen successief van de ene plek naar de andere, zodat ze geleidelijk aan een indruk, een totaalbeeld krijgen van de plaats of streek die ze bezoeken. De stad of streek ontsluit zich voor hen, gaat voor hen open door de leiding van de gids. Zo leren allen die Christus volgen, God waarlijk kennen. En Hij is wel bij uitstek geschikt en bevoegd om onze Gids te zijn. Want, zegt Johannes, Hij is de eniggeboren Zoon die aan de boezem des Vaders is.

Deze laatste uitdrukking is ontleend aan een gebruik bij de oosterse maaltijden. Zoals wel bekend is, zaten de mensen daar tijdens het eten niet op stoelen, maar lagen ze, zijdelings op hun elleboog leunend, op een soort rustbank. Wanneer er een gast was, kreeg die de ereplaats. En die ereplaats bevond zich schuin voor de gastheer. Wanneer de gast even vertrouwelijk met de gastheer wilde spreken, behoefde hij slechts schuin achterover te leunen. Dan raakte hij met zijn schouder de borst van de gastheer en konden ze met elkaar spreken zonder dat een ander er iets van verstond.

Een dergelijk tafereeltje wordt ons ook getekend, wanneer Christus met zijn discipelen het laatste Avondmaal gaat vieren. Dan ligt Johannes aan de boezem van Jezus, dus op de plaats van de eregast. En wanneer Christus gezegd heeft: Een van u zal Mij verraden, werpt Johannes zich aan de borst van Jezus. En dan ontspint zich tussen hen een kort gesprek over de vraag wie die ver-

UIT DE INHOUD:

<i>Van horen en zien</i>	M. R. v. d. B.
<i>Doorgaande reformatie (VIII)</i>	C. V.
<i>De Christelijke Gereformeerden en wij (VII, slot)</i>	H. J. J.
<i>Oud boekje over Schotse Kerk</i>	J. M.
<i>Over de zogenaamde tussentoestand (II)</i>	B. T.
<i>Een Grieks Wijsheidsboek</i>	A. P. M.
<i>De geesten-in-de-gevangenis</i>	
<i>Persschouw</i>	C. V.
<i>Kerknieuws</i>	

rader toch wel is, een gesprek dat niemand van de verdere aanwezigen opvangt. Het antwoord op deze vraag is een geheim, een intimiteit tussen Christus en Johannes alleen. En dat kon dus, omdat Johannes aan de boezem van Jezus lag.

Deze plaats was dus wel heel geschikt om er een intieme, vertrouwde relatie mee aan te duiden. En op die relatie wordt hier ook gedoeld, wanneer van de Zoon gezegd wordt, dat Hij in de schoot des Vaders is. Hij is de vertrouweling van de Vader. Hij weet meer van de Vader dan iemand anders. Daarom is Hij bij uitstek Degene die ons God verklaren kan. Hij is onze hoogste Profeet. We leren de Vader alleen maar werkelijk kennen, wanneer we ons overgeven aan het onderricht van Christus, wanneer de Vertrouweling van de Vader onze Gids is.

Niemand heeft ooit God gezien. En niemand kan God zien en leven. Maar we behoeven Hem ook niet te zien. Het komt er maar op aan, dat we luisteren naar onze hoogste Profeet en Leraar. Want wie dat doet, leert God waarlijk kennen. En die heeft het eeuwige leven. Want dit is het eeuwige leven, dat zij U kennen en Jezus Christus.

En voor wie zo in het geloof op Christus ziet, voltrekt zich een wonder. Hij ontvangt een ongedachte toegift. Want wie Christus gezien heeft, heeft de Vader gezien. We kennen Hem nu van horen en van zien. En wij leven.

Maastricht.

M. R. van den Berg.

Doorgaande Reformatie

VIII

De les van het verleden

In de voorafgaande artikelen hebben we gewezen op dat waar het bij doorgaande reformatie op aan komt.

Het is de **vreze des HEREN**.

En dan vóór alles in het eigen leven. Het eigen leven van elke dag, in de primaire levensverhoudingen: die van man en vrouw; ouders en kinderen; in het beroep; onder de vrienden; in de kerk; ten opzichte van de overheid enz., enz.

Of, anders gezegd: **het is het leven uit Gods genade in Jezus Christus** en dus het leven dat louter **dienst** is. Dienst van God en de broeders, ja van alle mensen.

Als dit er niet echt is, dan is alles wat men voorts christelijke actie noemt onwaarachtig en geeft God zijn zegen daarop niet.

In dit artikel wil ik de stem van een man laten horen, die deze dingen zeer diep heeft

gezien en die daarom in de Gereformeerde wereld van zijn dagen véél heeft gelezen.

Zo'n stem uit het verleden is ontroerend, schokkend. Men wordt daardoor als in een flits geconfronteerd met het feit, dat in een vroegere periode precies hetzelfde kwaad voorkwam, dat de eigen tijd te aanschouwen geeft, dat dezelfde waarschuwingen als men nu hoort ook toen weerklonken en dat — want zo gaat het meestal — ook toen die waarschuwingen in de wind werden geslagen.

Het is immers zo, dat in de kerk uit een vroegere periode precies dezelfde ontwikkelingen, ontarding, conflicten, dwaasheden, voorkwamen als de eigen tijd te zien geven. Maar de lessen van het verleden veranderen daaraan niets. Het grimmige woord van Gerretson: de lessen van het verleden zijn er om **vergeten** te worden, is helaas maar al te waar.

De stem, die ik wil laten horen is die van

Sikkel. Van „de oude Sikkel”. En wel zoals die weerklonk zo ongeveer in de tijd van de eerste wereldoorlog.

Het was toen een periode van grote bloei in het georganiseerde christelijke, gereformeerde leven.

De christelijke scholen vermeerderden in snel tempo. De gelijkstelling met de openbare was nog maar een kwestie van tijd. De anti-revolutionaire partij nam steeds toe in betekenis. Straks zou een miljoen-plan worden opgezet om haar organisatorisch en wetenschappelijk zo uit te rusten als dat bij niet één andere partij het geval was. De Vrije Universiteit begon zich al meer te ontplooiën. De christelijke vakorganisaties leefden aan de vooravond van een tijd van stormachtige groei. De Standaard die tientallen jaren slechts enkele duizenden abonnees had geteld, zou weldra uitgroeien tot een machtig dagblad. Men zon op een groots opgezet christelijk-cultureel weekblad, dat met moderne als de Haagse Post en dergelijke zou kunnen concurreren. In die dagen voelde je je als christen, als gereformeerde groeien. Het „gereformeerde volksdeel” was een macht geworden in het land en werd dat steeds meer.

Maar diepere geesten waren niet rustig. In hen leefde zorg. Ze keken door de imponerende buitenkant heen. Door hun leven uit de Schriften hadden ze die fijne Geestelijke intuïtie ontvangen, waardoor ze als vanzelf wie en wat zich als christelijk, als gereformeerde aandiende, taxeerden op zijn werkelijke waarde. Ze lieten zich zeker niet biolageren door officiële, organisatorische manifestaties van christelijkheid of gereformeerdeheid. En nog minder door schone „princiële” woorden.

Zulke mannen waren o.a. Ds H. Hoekstra en Ds J. C. Sikkel.

We willen nu naar Sikkel luisteren.

Bijna dertig jaar had Sikkel week in week uit zijn woord gesproken. Eerst in het Friese, toen het Zuidhollandse, vervolgens in Hollands Kerkblad en ten slotte in Hollandia.

Met zijn ganse hart had hij zich gegeven in de strijd voor de reformatie van kerk, school, politiek, het sociale leven.

Trouw, maar zelfstandig had hij daarin altijd naast Kuyper gestaan. Ten aanzien van diens gemeene-gratie-leer hield hij b.v. zijn reserves. En van een pluriformiteitstheorie moest hij niets hebben. Maar hij gaf zich ten volle aan de worsteling tot opheffing van de Geref. Kerken en het Geref. leven. Fel had hij zich verzet tegen iedere invasie van onschriftuurlijke tendenzen, motieven, opvattingen. Wat had hij het Geref. volk en het Geref. leven lief. Juist daarom had hij het recht tot kritiek en is die kritiek zo waardevol.

Sikkel had een scherpe en een veelomvatte blik.

Er ontging hem weinig van wat in het bonte leven van zijn dagen geschiedde. Ook en vooral van wat zich op het gereformeerde erf afspeelde. En zo ging zijn liefdevolle bezorgde kritiek op de verschraving, de verwereldlijking van het geref. leven naar alle kant.

We zullen er nu iets van noemen.

Met grimmigheid keerde hij zich tegen de al meer opkomende neiging onder het gereformeerde volk om te roemen op de „grote mannen”, en op de daarmee altijd gepaard gaande serviliteit van de massa en de machts-honger van de „leiders”.

„Vechten en de baas zijn — dat is je ware!

Dat is ook de politiek.

En daar gaat het maar om, zelfs in Christelijke partijen en groepen!

Leiden - heersen - knechten - opofferen.

Het Christelijk getuigenis roept je tot onderwerping, tot dragen en lijden en tot bukken onder Gods hand.

Ja juist — omdat 't het Evangelie is van

Voorwaar, waar men veel recht en pleit, of waar de partijen tegen elkander hardnekkig om het uiterste recht pleiten, daar blijkt het overtuigend, dat de harten overmatig van boze begeerlijkheden branden, dat zij niet naar Christus' gebod tot gerechtigheid en lijdzaamheid bekwaam zijn.

Calvijn

den Overwinnaar aan het kruis!

Omdat het predikt liefde en vrees in de vreeze Gods, een liefhebben van God boven alles en van den naaste als van onszelf.

Omdat het is het Godsgetuigenis tegen de zelfverheffing, tegen den trotsaard en den verdrukker, tegen alles wat zich verheft en niet geeft...

Wij zijn Gereformeerd!

Ach, we stikken van den walmenden wierook en napraterij voor mensenvlees.

We zijn lam geslagen en dienstbaar, in plaats van fier te staan voor waarheid en vrijheid en recht, voor het waarachtig dienen van God, voor menselijkheid en gemeenschap, waarin elk naar zijn recht en ere geëerbiedigd wordt!

In de smeltkroes wierp ons Gods hand door de oorlog, — en we zien de smeltkroes vol mensenschuim, — maar waar is het goud?

We worden op de groef geroepen.

Zullen we Gereformeerd zijn en daarom en daarbij vrij en waar?

Of zullen we rooms en heidens geknecht zijn voor mensenvlees en oorlogsleer, — tot eigen ondergang, en om smakeloos zout te zijn in de wereld, die slechts mensen eert in plaats van te knielen voor God?

Ieder moet het weten voor zichzelf!

Wij wensen bij Gods genade, te roepen voor Gods getuigenis en voor het Evangelie van den Here Jezus Christus, en daarom voor vrijheid en recht, — naar onze roeping die van boven is: „gij zijt duur gekocht! wordt geen dienstknechten van mensen!”

Voortdurend en vooral houdt Sikkel zich ook bezig met de prediking.

Hij was een prediker-bij-de-gratie-Gods. Een prediker van „het Woord”. Hij heeft er ook prachtige dingen over gezegd. Maar zijn zorg over de ontwikkeling, of liever: de ontarding der prediking was groot.

„Wij menen — zo schreef hij — dat ook bij veel welverzorgd uiterlijk keurig werk, het dieper ingrijpend en aangrijpend ontsluiten en uitroepen van het Woord Gods in zijn eenheid en geheelheid, in echt kernvol Calvinistisch type, in betoning des Geestes en der kracht, veel te veel, en heel veel, in onze Gereformeerde Kerken ontbreekt.

We voelen ons in onze Gereformeerde Kerken in dezen arm, heel arm.

We zeggen dit aan onszelf en aan anderen met grote droefheid.

Met grote kommer ook over de Gereformeerde Kerken in deze ontzettende tijd.

En daarin en daàrom met grote kommer over land en volk en wereld.

Hiermee zeggen en bedoelen we dan echter nog allermint, dat er door velen geen werk van de preek gemaakt wordt.

Dat er niet vaak ook goede bestudering van de tekst voorafgaat.

Dat er ook niet veel zorg aan conceptie en bouw van de preek besteed wordt.

Dat hiervoor welbewuste bekwaamheid wordt gemist.

Dat ook niet in gekuiste en schone taal en stijl de preek wordt gesteld.

Dat geen keurigheid, waardigheid en mannelijkheid gehoord en gezien worden in het optreden.

Ook zeggen en bedoelen we niet dat er geen trouw gekend wordt in het leiden der zielen door de prediking.

Dat er geen bediening des Woords is uit het verbond.

Dat de waarheid niet ook zuiver en stelselmatig geleerd wordt en in het licht gesteld.

O, — over dit alles ware wel veel te zeggen! — en veel, ook heel veel te klagen.

Maar wij spreken daarvan thans niet....

We nemen nu het beste, het mooiste, wat de roep en de roem heeft in onze dagen, in onze Kerken; en wat model is schier voor allen, ook voor hen, die dit model van verre niet naderen en niet kunnen naderen.

Maar... dan horen wij, ook bij toestroming en toejuiching, een ten dele zelfs onbewust kermend zuchten in Kerk en volk en wereld, om de ontsluiting van het Woord Gods in zijn aangrijpende hemellichtende sprake van den levenden God en van den gezalfden Christus tot zijn Gemeente in ons huidige mensenleven.

En zó lijden wij smart, en zó lijden wij benauwing, bange benauwing over onze armoede, — te banger, hoe meer men zich in gerustheid vleit, zich zelf behaagt, en in

uitwendigheid verloopt, zonder te roepen om heilige zalving als Godsgetuigen.

En, — of we dan geloven, dat wat men zo als het beste roemt, inderdaad ook zo best is in de heilige weegschaal en op de echte toetssteen?

Onze overtuiging is meermalen het tegendeel.

En of dan, zelfs naar de geldende maatstaf, algemeen zulk goed werk gemaakt wordt voor en in de preek, zelfs voor de drukpers; — wij zeggen vrijmoedig en overtuigd met gedrukte proeven voor ons: neen.

Wij horen een klacht, haast een kreet, uit het land door onze ziel heen klinken, een kreet van armoede, van honger, — niet naar brood — en niet naar predikers, — en niet naar preken en niet naar hedendaagse schone preken, — maar naar het Woord des Heren.

En wij beven in onze armoede.

... Maar — wij zijn een geslachte dat men gaat begraven.

Deze klagers sterven weldra uit.

Dan blijft er slechts roemen en juichen, — modern geschilderd.

Daarom late men ons toch onze klacht....

Wij sterven er toch mee”.

Sikkel heeft gedurende heel zijn leven gevochten tegen de zelfvoldaanheid, de hoogmoed, welke zo dikwijls als een kanker het christelijk leven bedorven heeft.

Hij heeft die gestriemd, gehoond, ze in haar zondigheid en dwaasheid aan de kaak gesteld.

In een van de laatste nummers van zijn weekblad — het moest gestaakt worden o.a. omdat Sikkels scherpe kritiek op alle oorlogsmisdaden door het overwegend zeer productieve gereformeerde volk niet werd geaccepteerd — schreef Sikkel:

„Nu waren we er, zo meenden velen.

Nu waren we veilig en vast op de goede weg.

We hadden nu Gereformeerde Kerken en Gereformeerde bediening des Woords.

We hadden Christelijke en — zij het ook met enige weerzin — Gereformeerde Scholen.

We hadden Gereformeerde Gymnasia, een Gereformeerde Theologische School en zelfs een Gereformeerde Universiteit.

En immers een Calvinistische Partij en Calvinistische politiek.

Nu waren we er.

Waren we er nu? Of moesten we er nu en zo komen?

Was 't juist zo gekomen, omdat we er niet waren, omdat we er ver van af waren, en in hope, dat we er nu en zo nog eens komen zouden?

Hoe 't zij, we waren er niet en we zijn er niet.

Wat is hier de vraag?

Het is de grote vraag of wij waarlijk tot God bekeerd zijn door de Heilige Geest.

O, dan zijn we óók wetenschappelijk en politiek en sociaal, en voor heel het leven, en voor heel de wereld, tot God bekeerd!

Dan hebben wij waarachtig met den levenden God te doen en dan hebben wij met Hem te doen als God, dat is voor het ganse leven en voor alle, alle dingen.

Dan scheiden zich waarlijk voor ons waarheid en leugen, Gods openbaring en mensengedachten.

Dan bestaat de scheiding voor ons en we willen die niet weg hebben, tenzij dan dat het al zich buigt voor God onder zijn Woord.

Dan is voor ons de Heilige Schrift Gods Woord”.

Maar er zijn ook anderen.

„Zij laten het Woord Gods in feite los voor het leven — al roepen ze nog voor zichzelf en elkaar van Calvinisme — omdat zij niet waarlijk levend geestelijk met God te doen hebben, en omdat dáárdoor het Woord Gods voor hen niet waarlijk het Woord Gods is.

Zij zijn niet Gereformeerd, niet Calvinistisch, en ze waren het nooit.

Zij gaan over, omdat zij hun wortel hebben in den mens, in zichzelf of in een ander, — niet in God en in Christus.

Zij gaan over op het terrein, waarop ze behoren, onder welke wetenschappelijke naam ook, — het terrein van het Modernisme, van het Humanisme”.

Zo klaagde Sikkel zo ongeveer 40 à 50 jaar geleden.

Heeft men zijn klachten werkelijk gehoord?

C. V.

De Christelijke Gereformeerden en wij

VII (slot)

In dit (voorlopig?) laatste artikel wil ik iets zeggen over de vraag wat wij kunnen doen om naar elkander heen te werken. In een gesprek, dat ik voor enige dagen met een belangstellende voerde, werd mij de vraag gesteld: Maar wat kunnen we nu doen om tot de begeerde eenheid te komen? Ik antwoordde, dat schrijven ook een soort van doen is. Dat was de ander natuurlijk wel met mij eens, maar we waren het er ook over eens, dat het met schrijven alleen niet in orde komt. De Friezen zeggen: „Met zeggen is het niet te doen”. Praatjes alleen helpen niet. Zo zouden we ook kunnen zeggen: „Met schrijven alleen is het niet gedaan”. Natuurlijk hoop ik door m'n schrijven wat beweging aan beide kanten te brengen. Niet alleen in de krantenwereld, maar onder het volk des HEREN. Niet slechts onder de „leiders”, maar onder „al de heiligen”. Ik ben blij, dat er een paar van de artikelen in „De Wekker” zijn overgenomen. Als er reactie komt — naar ik hoop een reactie van instemming — dan zullen wij die gaarne overnemen. Ik heb een journalist eens horen zeggen: „Wij schrijven opdat er iets verandert”. Het is mijn hoop, dat er iets verandert. Mogelijk wel veel. We zijn al te zeer gewend aan de bestaande toestand. Of we zijn zo pessimistisch geworden, dat we zeggen: Er is toch niets aan te veranderen. Daartegen zou ik willen herinneren aan een woord, dat we maar in praktijk moeten brengen: „De liefde bedekt alle dingen, zij gelooft alle dingen, zij verdraagt alle dingen”.

Op de ouderlingen-conferentie van de Chr. Geref., waarover we de vorige week spraken, werd ook de vraag gesteld, wat we nog meer konden doen „dan elkander adviezen van onze synode voor te houden en vragen voor ouderlingenconferenties in te zenden?” Daarop werd geantwoord: „Een rechtstreeks antwoord op deze vraag is niet gemakkelijk. Aan te raden is om naar een algemene klimaatverbetering te streven door b.v. het werk van de Vereniging tot Herstel van de Kerkelijke Eenheid der Geref. Belijders te steunen en de lezing van het blad van die vereniging, nl. „Enigheid des Geloofs”, dat mede geredigeerd wordt door Chr. Geref. theologen, te bevorderen”. Ik vrees, dat deze Vereniging te veel wil bereiken en daarom niet veel bereikt. Ik zou zeggen, laten we beginnen met herstel van kerkelijke eenheid van hen, die het dichtst bij elkaar staan en precies dezelfde Belijdenis hebben en vrijwel dezelfde kerkorde. Maar ik zou er niets voor voelen om daarvoor nu een vereniging op te richten. We hebben naar mijn smaak eerder te veel verenigingen dan te weinig.

Voorts wordt in antwoord 7 gezegd, dat bovenal een veelvuldig gebed nodig is om de hulp van de Heilige Geest. Opdat de ogen opengaan voor de bestaande misstand. „En voorts opdat God een uitweg bane uit het moeras der verdeeldheid en ons vervulle met Zijn kracht, nadat ons duidelijk geworden is, dat wij ons op eigen kracht niet bevrijden kunnen uit de onmacht, waarin wij verstrengeld zijn”. Inderdaad zullen we vurig moeten bidden om de hulp van de Heilige Geest. Maar we mogen ook wel bidden, dat wij de Heilige Geest niet tegenstaan. En die Geest niet bedroeven. Of nog erger, dat wij de Heilige Geest niet uitblussen. Want de Heilige Geest dringt tot eenheid van allen, die in Christus hun leven en zaligheid zoeken. Het is niet zó, dat wij het wel zouden willen, maar dat de Heilige Geest ons wederstaat. Maar het is veeleer zo, dat de Heilige Geest wel wil, maar dat wij het niet willen. Wij mogen ons wel eens afvragen of wij bezig zijn de Geest te bedroeven, aan beide kanten. Wij zitten „in het moeras der verdeeldheid”. Het is wel duidelijk, dat wij op eigen kracht ons niet bevrijden kunnen. Maar als in het antwoord wordt gesproken van „onmacht, waarin wij verstrengeld zijn”, dan zou ik willen vragen: Moeten we ook niet spreken van onze eigen schuld? We zijn niet maar in die onmacht „verstrengeld”. Daar hoor ik zoiets in van: We zijn in de onmacht geraakt zonder dat iemand daar wat aan kan doen. Dat lijkt me een beetje al te gemakkelijk voor ons allemaal. We moeten ons

schamen, dat we zo onmachtig geworden zijn. We moeten ons verootmoedigen voor de HERE. Het ligt niet aan Hem, maar aan ons. Of hebben wij elkander vurig gezocht? Hebben wij alles gedaan wat in ons vermogen is om greppels te dichten? Ik durf in elk geval de schuld van onze gescheidenheid niet op de HERE werpen. De blaam ligt voor onze rekening. We mogen God om vergeving bidden van onze schuld. Bij Hem is vergeving. Maar „opdat Hij gevreesd wordt”. Dan zullen we ook bang zijn om in een zondige weg en met een zondige verdeeldheid voort te gaan. En doen wat in ons vermogen is om daaraan een einde te maken.

Wat kunnen we nu doen? Bij „we” denk ik niet aan de deputaten en meerdere vergaderingen, maar aan alle leden van beide kerken. Het hart van de kerk klopt niet in de meerdere vergaderingen, maar in de plaatselijke gemeente. Daar zullen de leden der kerken elkander moeten zoeken en vinden. Maar hoe?

In de eerste plaats zou ik willen zeggen: Door broederlijk, dat is christelijk en vriendelijk met elkander om te gaan. Alsof men leden van dezelfde kerkgemeenschap was! Laat men op visites maar eens spreken over de gescheidenheid. Laat men daar maar de vraag stellen of die voor God wel verantwoord is. Dat is beter dan elkaar bezig te houden met allerlei leuterpraat. Of is het misschien zo ver gekomen, dat christenen alleen maar leuteren over „koetjes en kalfjes”? We hoeven niet verlangen naar de vroegere „gezelschappen”. Daar was men vaak meer met de „ziel” bezig, dan met het Woord des HEREN. Maar het zou wel te wensen zijn, dat Chr. Geref. en Vrijgemaakte burens maar eens samen bespraken, waarom ze toch eigenlijk naar verschillende „kerken” gaan. Het zou best kunnen zijn, dat zij het mekaar niet duidelijk konden maken waarom. Dat zou een goede stap in de goede richting zijn. Misschien is het ook mogelijk eens de Chr. Geref. en Vrijgemaakte bewoners van een straat of buurt bij elkaar te brengen om elkaar te leren kennen. Want ze „kennen” elkaar eenvoudig niet als ik het wel heb. Men vormt wederzijds legenden over elkaar: ze zijn zo conservatief of ze zijn zo radicaal of ze zijn zo zwaar of ze zijn zo licht! Dat kon wel eens wat meevallen als men elkaar leerde kennen. Het ware al veel gewonnen denk ik als men elkaar doorgewoon wat beter leerde kennen. Door eens met elkander te spreken over onderwerpen, die onder het kerkvolk leven. Als men dan merkt, dat men één geloof heeft, in één God en Vader en in één en dezelfde Heiland, dan zou men mogelijk de dwaasheid inzien van het gescheiden optrekken als twee kerken.

Ik denk ook aan de verschillende verenigingen. Als er in een dorp of stad twee mannenverenigingen zijn, een Chr. Geref. en een Vrijgemaakte, waarom zullen deze twee niet eens een gecombineerde vergadering houden? Niet in de eerste plaats om daar nu eens duchtig te debatteren over mogelijke of onmogelijke Vereniging. Maar heel gewoon om eens naar mekaar te luisteren bij de bespreking van een gedeelte van de Heilige Schrift. Of bij wat er verder aan de orde is. Hetzelfde geldt natuurlijk van een vrouwenvereniging. Ik zou ook niet weten waarom jongelingsverenigingen of meisjesverenigingen niet hetzelfde zouden doen. Het zou eens kunnen zijn, dat men tot de overtuiging kwam, dat het maar het beste was altijd samen te vergaderen. Dan zouden de jongeren aan de ouden een goed voorbeeld geven. Hier zullen waarschijnlijk wel voetangels en klemmen liggen van bonden en ringen en kringen en zo. Die moet men dan maar eerst opruimen. Ik bedoel natuurlijk die voetangels en klemmen, niet de bonden. Maar welke bond zou er zich niet over verheugen als er toenadering kwam tussen jonge broeders of zusters, uiteindelijk van hetzelfde huis?

Er zullen nog wel meer mogelijkheden zijn. Er zijn nogal wat kerkeraden die hebben samengesproken. Met meer of minder goed resultaat. Maar waarom zal men de leden der gemeenten niet eens samen brengen? Of een deel van hen? Daar komt bijv. een Zendeling spreken over zijn werk. Daar wordt de

Redactieleden:

Dr. J. BOSCH, P. GROEN, Prof. Dr.
H. J. JAGER, Prof. C. VEENHOF

Adres van Redactie:

H. J. Jager, Jan v. Arkelstr. 7, Kampen

Medewerkers:

Ds. D. van Dijk, Groningen
Drs W. K. van Dijk, Groningen
P. A. Hekstra, Rotterdam
Dr. D. Holwerda, Zuidhorn
Ds. P. K. Keizer, Groningen
Drs J. F. J. Lamet, Eindhoven
Ds. J. Meester, Amsterdam-Z.
Mr. Dr. J. Meulink, Enschede
D. W. L. Milo, Nunspeet
Prof. Dr. K. J. Popma, Utrecht
Drs G. Puchinger, Utrecht
Dr. H. R. Rookmaaker, Leiden
Dr. Ir. J. Stellingwerff, Eindhoven
Ds. B. Telder, Breda
Ds. G. Visee, Kampen
Ds. C. Vonk, Schiedam
Ds. D. K. Wielenga JDzn, Rotterdam
Prof. Mr. H. D. van Wijk, Amstelveen

Secretariaat Geref. Persvereniging „Opbouw”:

H. Albracht, Prof. Wentlaan 50, Utrecht

Penningmeester van de Geref. Persvereniging:

Drs J. F. J. Lamet, Antilopelaan 2,
Geldrop, post Eindhoven

Administratie: Slotlaan 220, Zeist

gemeente uitgenodigd, die hem heeft uitgezonden. Waarom zal men niet al de leden van de zusterkerk uitnodigen? Dan zouden ze merken, dat die Zendeling van de andere kerk hetzelfde werk doet als hun eigen Zendeling. Zo zullen er wel meer gelegenheden zijn die men kan aangrijpen om toenadering te bewerken. Waarom zal men niet eens beide gemeenten samenroepen om samen te bidden en samen te zingen en samen te luisteren naar een onderwerp, dat de algemene belangstelling heeft? Als men het daar samen goed had, dan zou de vraag kunnen opkomen: Maar waarom vergaderen we 's zondags niet samen?

Ik zou nog een mogelijkheid willen noemen om elkaar beter te leren kennen. Onze jonge mensen houden jeugdcongressen. Zeer gezellig naar ik hoor. Zou het zo gek zijn als eens een jeugdcongres werd georganiseerd voor Vrijgemaakten en Chr. Gereformeerden? Waarom zou dat niet zeer gezellig kunnen zijn? En leerzaam voor beide kanten? Misschien wordt als bezwaar aangevoerd, dat jonge mensen nog niet gevormd zijn en nog geen goed kerkelijk besef hebben. In dit geval zou ik dit eerder een voordeel dan een bezwaar achten. Ouderen zijn wat het kerkelijk besef betreft soms al te zeer „gevormd”. De jongeren zouden gewaar worden, dat er aan de andere kant ook jongens en meisjes zijn, die de HERE vrezen. En die naar Zijn Woord willen luisteren. Natuurlijk ook met hun gebreken en zwakheden en met afwijkende meningen enz. Maar ook met hetzelfde geloof en dezelfde liefde en dezelfde hoop.

We zouden ook meer van elkaar moeten lezen over en weer. Mij werd de vraag gesteld of het geoorloofd was in onze kerken een Chr. Geref. preek te lezen. Ik heb geantwoord, dat ik niet zou weten waarom niet. Natuurlijk moet men met verstand te werk gaan. Men leest toch ook niet alle vrijgemaakte preken, die er verschijnen? Maar waarom zou er geen goede preek gelezen mogen worden, omdat hij van een Chr. Geref. predikant is? En omgekeerd? Als ik mij wel herinner, werd er vroeger bij kerkvisitatie wel eens gevraagd of er in de leesdiensten trouw preken werden gelezen van „Menigerlei Genade”! Andere schenen niet geoorloofd te zijn. Ik vond het vroeger niet eens zo gek geloof ik. Maar is het eigenlijk niet dwaas? Hebben de Vrijgemaakten alleen de wijsheid om goede preken te houden? Of alleen de Chr. Gereformeerden? Als ik ouderling was en moest „lezen”, dan zou ik een goede preek uitzoeken. Het zou mij weinig interesseren of het een Chr. Geref. of een Vrijgemaakte preek was. „Het steekt mij niet zo, dat het maar goed is”, om met een vrije stem te spreken.

Tenslotte vermeld ik nog, dat ik in het volgende voorstelde: „Waarom zal wij niet eens een soort „Vrijgemaakten” en de Chr. Gereformeerden

den? En dan niet praten over een eventuele vereniging, maar het meer beschouwen als een dag, waarop broeders en zusters van twee kerken elkaar gaan bezoeken. Ook a.u.b. geen zware dogmatische onderwerpen, maar onderwerpen welke leven bij het gewone kerkvolk. 's Morgens een Vrijgemaakte spreker en 's middags een Chr. Gereformeerde. Desnoods zonder bekendmaking van de sprekers". Ik geef dit maar ter overweging door, met de vraag: Waarom eigenlijk niet? Dit moest toch kunnen? Ik zou zeggen: Laat men plaatselijk met iets dergelijks beginnen. Mogelijk groeit daaruit iets van bredere omvang.

Ik ben mij wel bewust, dat ik heel wat niet ter sprake gebracht heb, wat bij een eventuele vereniging aan de orde zal komen. Met opzet heb ik dat nagelaten. Omdat ik dat alles van bijkomstige betekenis acht. Als

maar in beide kringen de overtuiging door-dringt, dat we zó niet mogen doorgaan, dan komt het met vele praktische vragen wel in orde. We zullen wederzijds iets, misschien veel, moeten toegeven of verdragen. Dat kán, als de liefde van Christus ons maar drijft. Als we maar leven naar de volgende vermaning (Col. 3 : 12): „Zo doet dan aan als uitverkorenen Gods, heiligen en beminden, de innerlijke bewegingen der barmhartigheid, goedertierenheid, ootmoedigheid, zachtmoedigheid, lankmoedigheid; verdragende elkander en vergevende de één de ander, zo iemand tegen iemand enige klacht heeft; gelijk Christus u vergeven heeft, doet gij ook alzo. En boven dit alles doet aan de liefde, welke is de band der volmaaktheid. En de vrede Gods heerse in uw harten tot welke gij ook geroepen zijt in één lichaam; en weest dankbaar".

H. J. Jager.

Oud boekje over Schotse Kerk

Uit de boekerij van professor Veenhof kwam een boekje te voorschijn dat precies honderd jaar geleden is uitgekomen te Kampen „bij S. van Velzen, Jr", 1860, en gedrukt, zoals met een minuskuul lettertje bescheidenlijk op de rug van het werkje vermeld staat, „bij T. van Halteren te Wildervank".

Het boekje is van de hand van H. de Cock, dat is Helenius de Cock, de bekende dogmaticus van Kampen vóór dat H. Bavinck deze leerstoel bezette. De titel spreekt voor zichzelf. Hij luidt: „De Verenigde Presbyteriaanse Kerk van Schotland en hare betrekking tot de Chr. Afg. Ger. Kerk van Nederland".

Wat de inhoud en de reden van verschijning aangaat laat ik de schrijver Hel. de Cock zelf aan het woord. Ik citeer uit het Voorwoord van de schrijver dit:

Ten einde onze kerk in 't algemeen meer bekend te doen worden met de Verenigde Presbyteriaanse kerk in Schotland, plaatste ik het kort begrip harer leerstellingen in het weekblad de Bazuin. Later werd ik verzocht het afzonderlijk uit te geven, en een broeder die van oordeel was, dat ook de aanspraken van de Schotse afgevaardigden op onze laatst gehouden Synode, benevens de wetten dier kerk, betreffende de verbodene graden van bloedverwantschap, er bijgevoegd moesten worden, nam de onkosten op zich.

U ziet de schrijver heeft in de „Bazuin" het „kort begrip" van de grondslag der Verenigde Presbyt. Kerk van Schotland beschreven. Er zijn op de synode afgevaardigden van deze kerk geweest. Deze afgevaardigden hebben de synode toegesproken. In dit boekje vindt men de stukken uit de Bazuin, de drie toespraken welke twee Schotse dominees en een ouderling ter synode van de Chr. Afg. Ger. Kerk hebben gehouden. En tenslotte is hier, naar de wens van de broeder die de financiering van dit uitgaafje mogelijk maakte, opgenomen de „Tafel van Bloedverwantschap, waarin volgens de Engelse wetten, verboden is te trouwen". Zeer interessant voor wie er belang in stelt.

Persoonlijk vind ik de eerste zin uit het „Voorwoord" aardig. „Teneinde onze kerk in 't algemeen meer bekend te doen worden met de Verenigde Presbyteriaanse Kerk in Schotland, plaatste ik het kort begrip harer leerstellingen in het weekblad de Bazuin". Weet u waarom ik deze zin zo aardig vind? Omdat wij „teneinde onze kerken" na een eeuw, „in

Als de getrouwe herder ziet, dat hij door ongerechtigheid en verkeerde geneugenheden overvallen wordt, en dat de geneugheid en waarheid geen plaats heeft, dan zal hij naar menselijke achting niet op God beroepen, en tot zijn zonden vlieden, voornamelijk als hij de overvloedige kennis neemt.

Calvijn.

het algemeen meer bekend te doen worden met de kerken in Schotland", in het begin van deze jaargang van ons blad, een serie artikelen hebben geplaatst over kerken in Schotland. Met die kerken in Schotland hadden wij niet de Roomse en niet de Episcopale kerk, en niet de Congregationalistische, Methodistische of Baptistische kerken op het oog, maar de kerken, die rechtstreeks aan de reformatorische beweging van de 16e eeuw zijn ontsproten namelijk de kerk van Schotland en de vrije kerken die in de loop van drie eeuwen zich van de kerk van Schotland hebben afgescheiden. Zonder dat we het vooraf wisten waren we dus doende, treffend in de lijn van een van de „vaderen" der Scheiding.

De Verenigde Presbyt. Kerk, waarover Hel. de Cock in zijn boekje heeft geschreven, hebben wij in onze artikelen vermeld. Het is de kerk, die in 1847 is ontstaan uit de ineen-smelting van de Afgescheiden kerk van 1732 (Secession Church van Ebenezer Erskine) en de Relief kerk van Gillespie, 1752.

Men ziet uit dit boekje, dat honderd jaar geleden in de kringen van de Chr. Afgescheiden kerk, warme belangstelling bestond voor de afgescheiden broeders in Schotland. Met nadruk zeg ik „voor de broeders". De Cock geeft op bladzijde 15 van het boekje de grondslag van de Ver. Presbyt. Kerk weer en vermeldt dan onder punt 1, dat bij deze kerk „het woord van God, vervat in de schriftten des O. en N. Testaments, de enige regel is van geloof en wandel", en onder punt 2 (ik citeer weer) „dat de Westminster-geloofsbelijdenis en de groote en kleine Catechismus de belijdenis en catechismen dezer kerk zijn en de uitdrukkingen zijn van den zin, waarin wij de Heilige Schriften verstaan".

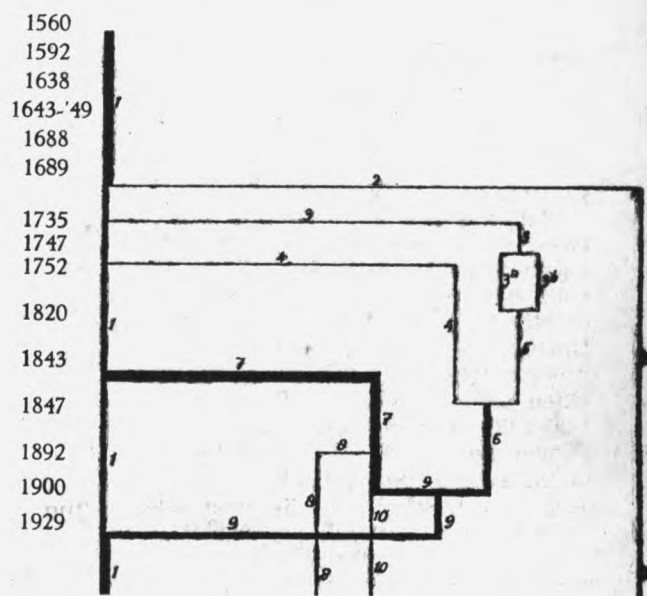
Niet uitgesloten dat in onze dagen iemand denkt: br... de Westminster-belijdenis en de Westminster kleine en grote Catechismus! Niets gedaan! Deugt weinig van. Niet also De Cock. Van zulke overleggingen blijkt in dit boekje niets. Veeleer is hier blijk van dankbaarheid voor dat wat de Here in Schotland heeft gewerkt en heeft bewaard.

Wat die belangstelling van de Afgescheidenen in ons land voor de broeders in Schotland aangaat, hebben we er op gewezen dat reeds in 1843, bijna 20 jaar vóór dit boekje van H. de Cock verscheen, de Vrije Kerk van Chalmers, een schriftelijk blijk van meelevens en instemming ontving, verzonden door de Synode der Afgescheiden kerken van Holland, Zeeland en Utrecht, welke april 1843 te Leerdam gehouden is. De brief was ondertekend door H. P. Scholte en J. Overkamp. ¹⁾

* * *

Aan het bovenstaande voeg ik nog wat toe. Nadat onze artikelen over Kerken in Schotland beëindigd waren, vroeg een belangstellend lezer mij zo mogelijk, een schematisch overzicht van de afscheidingen, verenigingen en ineen-smeltingen van de kerken waarover ik geschreven had, in ons blad te publiceren.

Op zijn verzoek heb ik m'n best gedaan een soort schema van hetgeen wij uit de geschiedenis der kerken in Schotland beschreven hebben, samen te stellen. Het volgt hier met toelichtende korte notities er onder.

In bovenstaand schema ziet men in de verticale lijn waarbij het cijfertje 1 staat, de kerk van Schotland voorgesteld (Church of Scotland). Wij geven enkele jaartallen uit de kerkgeschiedenis.

1560. Het Schotse parlement schafte de Roomse eredienst af en voerde de door J. Knox c.s. vervaardigde Confessio Scotiana in.

1592. Door koning Jacobus werd volledige vrijheid toegestaan.

1638. Covenant. Verzet tegen invoering van engelse liturgie. Daarna veel bloed van Schotse presbyterianen vergoten.

1643-'49. Westminster Synode. Hier zegevierde het presbyteriaanse gevoelen. De Westminster Confessie en de Westm. grote en kleine Catechismen zijn hier vervaardigd.

1688. Koning Willem III van Oranje op de troon van Engeland en Schotland. Erkenning van de rechten der presbyterianen.

1689 is het eerste jaartal dat onderstreept is. De onderstreepte jaartallen in de kolom zijn de jaartallen waarin een afscheiding plaats vond. In dit jaar splitste de Geref. Presbyt. Kerk (Reformed Presbyt. Church) zich af van de Kerk van Schotland voornamelijk wegens bezwaren tegen de rechten van de engelse kroon in de kerk van Schotland. Deze kleine kerkengroep (2) is trouw gebleven aan de reformatorische belijdenis. In Schotland, in de hooglanden zijn er tegenwoordig nog maar een vijftal kerkjes van. Door emigratie uit Schotland naar Ierland is het centrum van deze kerken naar Ierland verplaatst. Daar hebben deze kerken een eigen school voor de opleiding tot de dienst des Woords. In het werelddeel Australië bestaan door emigratie drie van deze kerkjes. Een van onze predikanten (ik meen ds Pels) heeft indertijd eens over een ontmoeting met een predikant uit deze Ref. Presbyt. Kerk in Australië geschreven in de pers. Zelf heb ik één van de professoren van hun hogeschool in Ierland, ontmoet. ²⁾

In 1735 is de Afgescheiden Kerk (Secession Church) van Ebenezer Erskine als zelfstandige kerkengroep ontstaan. (3) Reeds in 1747 brak de Afscheiding in twee takken uiteen voornamelijk vanwege een verschil van gevoelen over de godsdienstige vorm van burgerlijke eden. De ene groep stond bekend onder de naam Anti-Burger-Synode (3a) en de andere groep onder de naam Burger-Synode (3b). Later zijn beide groepen, elk voor zich, nog weer uiteengebroken. Deze laatste splitsingen van 3a en 3b hebben we in ons schema verwaarloosd. Na 70 jaar kwam er gelukkig tussen de hoofdgroepen 3a en 3b een hereniging tot stand. Dat was in 1820. De kerk die uit de ineen-smelting van 3a en 3b voortkwam was de Verenigde Afgesch. Kerk (5). De officiële naam was United Secession Church. Intussen was in 1752 de Relief-kerk van dr Gillespie (4) ontstaan door afscheiding van de gevestigde kerk van Schotland.

Deze kerk, hoofdzakelijk ontstaan om dezelfde reden als de Afgescheiden kerk (2), namelijk om de patronaatsrechten, verenigde zich in 1847 met de Verenigde Afg. Kerk (5) tot de Verenigde Presbyt. Kerk (6). No 4 en no 5 van het schema werden tot no 6. De officiële naam was United Presbyt. Church. ³⁾ Over deze kerk heeft Hel. de Cock in 1860 zijn boekje in het licht gegeven, waarover we boven schreven.

Dan komt 1843. Dit is het jaar van het

ontstaan van de Vrije kerk van dr Chalmers; Free Church (7). Van deze kerk scheidde zich in 1892 een kleine groep af vanwege de invloed van de toenmalige moderne theologie in de Vrije Kerk. Deze groep noemde zich Vrije Presbyteriaanse kerk (8): Free Presbyt. Church.

1900 was het jaar van een vereniging van twee grote groepen namelijk van de Ver. Presbyteriaanse kerk (6) en de Vrije kerk (7) voor het grootste deel. Uit deze vereniging ontstond de Verenigde Vrije Kerk (9), de United Free Church. Dit waren twee grote groepen. De eerste had 518 kerken en 159.000 leden en de tweede, de Vrije kerk telde in 1851 889 kerkgebouwen en 292.000 leden. Deze verenigde kerken maakten wat de getallen aangaat, geen slecht figuur tegenover de kerk van Schotland, die omstreeks die tijd 1.183 kerken bezat met 357.000 leden.⁴⁾

De Free Church ging niet in haar geheel mee met deze ineenmelting. Een zeer kleine groep bleef trouw aan het beginsel van de oude Vrije kerk van 1843, behield de oude naam (10) en hield ook het bezit van alle eigendommen van de grote Vrije kerk. Dit waren de zogenaamde Wee Frees.

In 1929 vond weer een hereniging plaats. Toen ging het grootste deel van de Ver. Vrije

kerk (9) naar de kerk van Schotland terug. Aan het slot komen we dus tot de kerken die nu bestaan op ons schema: de Kerk van Schotland 1), de Vrije Presbyt. Kerk (8), de Vrije Kerk (10) en de Geref. Presbyt. Kerk (2). Hierbij diene men te bedenken, dat wij in ons schema hebben weggelaten sommige kleine resten die met verenigingen niet zijn meegegaan, dus kleine Presbyteriaanse kerken en Congregationalisten. Voorts ook de Episcopalen, Methodisten en Baptisten.

J. Meester.

¹⁾ J. de Bruijn vermeldt in zijn proefschrift „Thomas Chalmers en zijn kerkelijk streven”, Callenbach N.V. Nijkerk, 1954, dat de notulen van de synode (Algemene Vergadering der Christelijk Afscheiden Gemeenten in Holland, Zeeland en Utrecht, bijeengekomen te Leerdam, de 27 april 1843), niet meer aanwezig zijn. Bladz. 218. De brief bovengenoemd is volgens De Bruijn, te vinden in De Reformatie, V; 1843, blz. 141—145. Het antwoord van de Free Church, getekend door Chalmers, d.d. 4 juli 1843, in dezelfde afl. op blz. 145—148.

²⁾ Prof. Adam Loughridge. Glenmanus Manse, Portrush.

³⁾ De United Presbyt. Church bezat toen 518 kerkgebouwen met 159.000 leden.

⁴⁾ De getallen ontleend aan J. de Bruijne a.w. blz. 236.

over de zogenaamde tussentoestand uit. In dit verband moge een opmerking vermeld worden, door Grosheide gemaakt in zijn Commentaar op 2 Korinthe 5 : 1—10 (een pericop, die bij de tussentoestandsleer nog al eens in geding wordt gebracht): „Van een tussentoestand, waarover Paulus nooit schrijft, is in dit vers (vs 8) evenmin sprake als van de paroesie”.

Dr H. Dooyeweerd.

Dooyeweerd maakt bij de mens onderscheid tussen hart en leven, en wil dan ook wel spreken van „ziel” en „lichaam”. Maar dan niet in de scholastieke onderscheiding van een onsterfelijke „redelijke ziel” en een sterfelijke „materie-lichaam”, die bij de dood uiteengaan. Hij ziet de mens als een twee (een)heid van het boventijdelijke religieuze centrum (het hart of de ziel) én de gehele tijdelijke functie-mantel (het lichaam). Sterft de mens, dan wordt zijn lichaam afgelegd, d.w.z. zijn boventijdelijk hart fungeert niet langer in de onderscheiden aspecten der tijdelijke werkelijkheid. Maar zijn hart (ook wel genoemd zijn „ik”, of zijn „zelfheid”, of ook zijn „ziel”, maar dan in de praegnante religieuze zin van het woord) is niet aan de tijdelijke dood onderworpen. Dat blijft voortbestaan. Het kennen van het voortbestaan na het sterven valt buiten het onderzoek van de mens. Wat wij weten van de toestand na de dood berust op geloofskennis. Het is een voor waar houden van wat God ons in zijn Woord heeft geopenbaard.

Dr G. C. Berkhouwer.

Volgens dr Berkhouwer zijn de vragen, die rondom de leer van de tussentoestand gesteld worden, meer van antropologische, dan van eschatologische aard. Vandaar dat hij in zijn dogmatische studies over „De mens het beeld Gods” een uitvoerig hoofdstuk wijdt aan de „Onsterfelijkheid”. Wie kennis wil nemen van de vraagstukken en discussies rondom de tussentoestandsleer, verzuime niet dit hoofdstuk te lezen.

Berkhouwer legt sterke nadruk op de éénheid van de mens. Eén van zijn hoofdstukken draagt tot titel „De ganse mens”. Hij toont dan aan, dat er in de gereformeerde theologie sterk verzet is tegen de gedachte van een natuurlijke onsterfelijkheid der ziel. Hij erkent ook, dat het niet mogelijk is met kennis van zaken te spreken van wat er van de mens bij het sterven overblijft. De tussentoestand kan volgens hem niet doorzichtig gemaakt worden vanuit een voortlevend „deel” van de mens. De Schrift biedt maar enkele positieve gegevens, als het over de gestorven gelovigen gaat. Ze spreekt van een „met Christus zijn”. Maar over het „hoe” kan niemand met zekerheid iets zeggen. „De 'tussentoestand' is Gods geheim”.

Concluderend merkt Berkhouwer dan het volgende op:

„In de Schrift gaat het nimmer om een verzelfstandigde belangstelling voor de onsterfelijkheid, laat staan voor die van een deel van de mens, dat onder alle omstandigheden de dood trotseert en overleeft en waarover men kon nadenken buiten de verhouding van de mens tot de levende God om. De kerk beleed, dat zij Christus verwachtte, die komen zou om te oordelen de levenden én de doden en voor die toekomst vroeg ze volle aandacht in de wereld. Daarin ging het haar niet om een abstract continuïteitsprobleem (vraagstuk betreffende het voortbestaan. B. T.), maar om de toekomst van Christus en van daaruit dan om de mens op weg naar die toekomst. En zo heeft ze ook in eigen leven geweten van de bewaring in de gemeenschap met Christus. Zoals men voor dit leven wist: 'Mijn tijden zijn in uw hand', zo vertrouwde men eigen leven ook door de dood heen aan zijn handen toe. Daarom bleef de kerk in de lijn van Paulus, die rustig en onbevangen het 'wij' en het 'ik' kan noemen als het subject van de vreugde, die komt in het naderende einde én in de volle toekomst Gods. En hoezeer hier ook in beelden en voorstellingen gestameld wordt om aan het geheimenis expressie te geven, het uitzicht wordt daarvoor niet belemmerd, waar het leven nu en in de toekomst verborgen is met Christus in God”.

Ten slotte willen we in dit overzicht nog opnemen, de leeruitspraak, welke de Generale Synode der Gereformeerde Kerken deed in 1942.

Over de zogenaamde tussentoestand

II

In het korte overzicht van diverse beschouwingen omtrent de zogenaamde tussentoestand gaven wij een vorig maal heel beknopt weer, wat te dier zake in de Rooms Katholieke leer, de Heidelbergse Catechismus, de gangbare Gereformeerde theologie en in Bavinck's dogmatiek naar voren wordt gebracht.

Wij vervolgen nu dit overzicht door de aandacht te vestigen op hetgeen door enkele schrijvers in Gereformeerde kring over de tussentoestand gedacht en geschreven werd.

G. Wisse.

In de dood verandert het ganse organische zijn van de mens. Niet het lichaam sterft, niet de ziel sterft, maar de mens.

Met de dood wordt hij een persoonlijkheid, die uit ziel en lichaam in organisch verband bestond, een persoonlijkheid, die alleen geest is.

Het lichaam keert weder tot stof, en de ziel tot haar levensbron, de alomtegenwoordige God. De persoon van de mens blijft nu als geest voortbestaan tot aan de dag der wederopstanding. Dan treedt de mens een derde stadium in, n.l. dat hij niet als louter geest maar voortbestaat, evenmin het oude bestaan van hier terugkrijgt, maar een verheerlijkt lichaam ontvangt, niet aan Adam in het paradijs, maar aan Christus gelijkvormig geworden.

(Zie: G. Wisse, „Het Spiritisme”, Kampen 1913, blz. 95v.)

A. Janse.

Bij het sterven wordt de mens „ontkleed”. Zijn lichaam wordt hem afgenomen. Hij keert weder tot het stof (aarde), waaruit hij genomen is. Zijn geest is dan tot God wedergekeerd.

Dan is de mens neergedaald in het graf. Verder is hij uit ons gezicht.

De van lichaam ontklede en van geestkracht ontblote mens wordt van de engelen gedragen in Abrahams schoot. En daar is de plaats der rust. Die plaats is dan een bepaalde afdeling van het dodenrijk. Daar is die mens, wiens vlees in het graf rust, in hoop op de zalige opstanding en reeds als naakte mens bij de Here. Daar ziet hij de Here Jezus, die daar is met zijn verheerlijkt lichaam.

Zoals de Here ons nu in onze stoffelijke organisme draagt, zo draagt Hij ons bestaan ook dan in het dodenrijk.

Als men dan vraagt: hoe is de ontklede mens in het dodenrijk en tegelijk bij de Here, dan antwoordt Janse: Dat weet ik niet en kan ik niet verklaren. „Dat iemand in het dodenrijk en ook tegelijk bij de Here kan zijn, dat kan geen wetenschappelijke stelling ons verklaren. Dat nemen we eenvoudig voor vast en zeker aan, omdat de Here, voor wie

de Scheool naakt en geopend ligt, in Zijn Woord daarover heeft gesproken”.

(Zie: Artikelen in „Op den Uitkijk”, 10e Jg. 1934).

Dr F. W. Grosheide

Deze schijnt van een bewust voortleven van de gestorven gelovigen, wachtend op de wederkomst van Christus met „menselijk” tijdsbesef, niet te willen weten. In zijn geschrift: „Hoe verwachten wij Jezus' komst?” J. H. Kok N.V. Kampen, z.j., lezen we (blz. 29): „Al is ons over hen, die gestorven zijn, weinig geopenbaard, we mogen toch vermoeden, dat er voor hen geen menselijke tijd verloopt tusschen het sterven en het oordeel. Reeds eerder wezen we op Hebr. 9 : 27, waar met zoovele woorden sterven en oordeel worden gelijkgesteld. Schriftplaatsen als Pred. 11 : 3; Luk. 16 : 22 en 23; 23 : 43; Fil. 1 : 23 wijzen in dezelfde richting. Het is waar, een enkele maal laat de Schrift een ander geluid hooren. We denken hier met name aan Openb. 6 : 9—11, waar we de zielen onder het altaar zien geteekend, die met groote stem roepen zeggende: Hoe lang, o heilige en waarachtige Heerscher, oordeelt en wrekt Gij ons bloed niet van degenen, die op de aarde wonen? en waar in antwoord op hun roepen tot hen gezegd wordt, dat ze nog een kleinen tijd rusten moeten, totdat ook hun mededienstknachten en hun broeders zullen vervuld zijn, die gedood zullen worden, gelijk als zij. We meenen echter, dat uit deze plaats geen bezwaren kunnen worden ontleend tegen het gevoelen, dat we ontwikkelden. Vooreerst hebben we ook hier den regel te volgen, dat we de minder duidelijke plaatsen verklaren naar de duidelijke. En in de bovengenoemde plaatsen wordt zoo duidelijk het sterven verbonden met het oordeel, met hemelse vreugde of eeuwige rampzaligheid, dat Openb. 6 daarmede niet in tegenspraak kan worden geacht. In de tweede plaats mogen we niet vergeten, dat we op de laatstgenoemde plaats met een visioen te doen hebben, een visioen, waarin de Heere ons in ons leven, in onzen tijd iets openbaart over het leven, dat buiten dien tijd staat. Het gaat daarom niet aan uit Openb. 6 af te leiden, dat er voor hen, die gestorven zijn, een lange tijd verloopt tusschen hun verscheiden en den laatsten dag. Het is veelmeer zoo, dat ons geopenbaard wordt, dat Christus nog niet komen kan, eer eerst het getal der uitverkorenen, ook dat der martelaren, vol is, Matth. 24 : 22.

We geloven te mogen volhouden op grond van de Schrift, dat de individuele geloovige bij zijn sterven Christus komen ziet. Niet omdat dood van den geloovige en wederkomst van Christus hetzelfde zijn, maar omdat aan ieder bij het sterven in geloof de heerlijkheid, die Christus verwierf, geschonken wordt”.

Heel duidelijk laat Grosheide zich hier niet

De Generale Synode der Geref. Kerken in 1942.

Deze synode sprak uit „Aangaande de onsterfelijkheid der ziel :

„1e. dat naar Schrift en belijdenis bij het sterven van de mens zijn lichaam wederkeert tot stof, maar zijn ziel, hetzij in de gemeenschap met Christus zaligheid genietend, hetzij in rampzaligheid lijdend, voortbestaat, totdat zij op de jongste dag, wanneer de doden zullen opstaan, wederom met haar lichaam verenigd wordt, en de gelovigen naar ziel en

lichaam zullen worden overgegeven tot een voortbestaan in eeuwige rampzaligheid, welke waarheid vanouds ook wordt uitgedrukt in de leer van de onsterfelijkheid der ziel ;

2e. dat daarom moet gehandhaafd worden, dat de ziel des mensen, ofschoon op wonderbare wijze met het lichaam een eenheid vormende, nochtans iets eigens is, en van het lichaam dermate onderscheiden, dat zij daarvan kan worden afgescheiden en afzonderlijk bestaan”.

B. Telder.

Een Grieks Wijsheidsboek

In een geleerd tijdschrift heeft Prof. Popma onlangs de vraag behandeld, hoe het toch mogelijk is, dat wij moderne mensen, het oude Griekse-godsdienstige-drama kunnen verstaan en er door worden gegrepen. Hij verklaarde die mogelijkheid hiermee, dat wij ondanks onze bekering nog zóveel van de oude mens in ons hebben, dat we voor een goed deel nog eensgeestes zijn met die oude heidense kunstenaars.

Even merkwaardig als het gevoel van verwantschap met die oude Grieken, is, van gewoon menselijk standpunt uit, ons verstaan van de „wijsheids“-litteratuur uit het oude Nabije Oosten. Zoals we daar voorbeelden van vinden in het Oude Testament: Spreuken, Prediker, Job. Mensen uit een heel andere tijd en levensfeer spreken tot ons hart. Ook daar is het geestelijke verbondenheid, die dat mogelijk maakt.

Zulke wijsheidslitteratuur vinden we ook in India, Egypte en het oude Griekenland. In de Griekse letterkunde is er nog een tamelijk omvangrijk boek van over op naam van Theognis van Megara. Doch zoals het kan voorkomen dat de ene week een dominee zegt,

dat de Spreuken van Koning Salomo zijn, en de volgende week een ambtgenoot poneert, dat het spreuken uit de „school van Salomo” zijn, zo wordt er onder de geleerden ook over getwist, of het hele boek wel van Theognis kan wezen. Hoe het zij, het boek is tamelijk constant vanuit één gezichtshoek geschreven. Het kan ons vrij goed inlichten over wat in die sfeer de opvattingen waren.

De schrijver of verzamelaar van al deze Helleense wijsheid leefde in een zeer spannende tijd. In één van zijn uitlatingen zegt hij : „laten we drinken en over prettige dingen praten, zonder ook maar bang te zijn voor de Pers”. Zoals wij de Rus uit onze gedachten weren. De Perzen en Meden hebben van 492 tot 480 invallen in Griekenland gedaan. De laatste en grootste onder Xerxes, de Ahasverus, die bekend is uit het boek Esther. Het was een barre tijd. Van een nationaal verzet tegen de dreiging van de overweldigere was geen sprake aanvankelijk. Dat zag onze dichter goed, al wilde hij zo graag over iets anders denken : „Weer de overmoedige Meden af”, bidt hij tot de god Apollo, „want voorwaar ik ben bang, als ik het

onverstand zie en de volkenverdervende tweedracht der Grieken. Maar Gij, Phoebus, bewaak genadig onze stad !”

Daarmee staat hij al dicht bij ons. Het onafwendbaar naderend onheil, soms weggeschertst, drijft een andere keer tot gebed.

Wat was die Theognis verder voor een mens? Iemand van de oude heersende landadel. Hij voelt zich op-en-top een aristocraat. Maar toen hij eens op zee vertoefde — later spreekt hij van „dat vervloekte varen” — zijn thuis de bordjes verhangen. Hij heeft nog meegestreden om de revolutie te weerstaan, maar zijn partij verloor. En evenals sommige Hongaren, vier jaar geleden, moest hij alles achterlaten en schamel en berooid een koude winterrivier overzwemmen om het vege lijf te redden.

Dan leeft hij in Midden-Griekenland, steeds door heimwee gekweld. De gewoonste dingen, als het piepen van een zwaluw, roepen het oude vaderland weer in zijn gedachten en hoe hij met de ploeg zijn voorvaderlijke landerijen bewerkte. Maar : de oude omgeving is de oude niet meer : het land is wel hetzelfde en de stad eveneens ; maar de mensen zijn anders ; wie vroeger goed (hier ongeveer = voornaam !) waren staan nu in het achterste gelid, en de man uit de straat zit op het kussen. „Wie, die het ziet, kan het verdragen?”, Knechten te paard !

Theognis beleeft al de moeiten van de Displaced Person. En hij tracht daarin een houding te vinden, die bij zijn verleden past. Daar spreekt hij over tot zijn leerling Kynos.

Zo vormt hij als het ware de letterkundige afsluiting van het Griekse riddertijdperk, waarin de landjonker het te zeggen had, en het volk eerbiedig opzag tot hem en tot de aloude goden. Maar hij heeft over de grens van zijn tijdperk heengeleefd. De grote oorlogen met de Perzen hebben een heel andere geest gebracht ; althans het doorzetten daarvan bespoedigd. De Grieken kregen door hun geweldige overwinningen en uitreddingen in-

„De geesten-in-de-gevangenis”

Over 1 Petrus 3 : 19.

„Dat is een wonderlijke tekst en een duister woord, zoals er zeker maar één in het nieuwe testament is, zodat ik nog niet zeker weet wat Sint Pieter bedoelt”.

Luther. 1)

„Overigens heeft deze duistere tekst menigerlei verklaringen gevonden”.

Calvijn. 2)

1. Ter inleiding.

De Schriftplaats 1 Petrus 3 : 19 is een omstreden stelling op het slagveld der exegeten en der dogmatici. Misschien is het niet onjuist te zeggen dat deze tekst een twist-appel onder de exegeten werd, omdat hij het was onder de dogmatici. Immers de exegeese werd slechts secundair in de strijd betrokken. En deze liep niet rechtstreeks over de mededeling van de apostel dat Christus „heengegaan zijnde aan de geesten in de gevangenis gepredikt heeft”, maar over de uitlegging van de apostolische geloofsbelijdenis, met name over de woorden : „nedergedaald ter helle”. Rooms en luthers beriepen zich — bij alle onderling verschil over de apostolische geloofsartikelen — voor hun opvattingen op deze plaats ten gunste van hun gemeenschappelijke stelling dat de nederdaling een werkelijke, ruimtelijke en plaatselijke afdaling van Christus geweest is naar de hel. En de verwerping van deze uitlegging van de nederdaling van Christus beheerste, dunkt ons, de exegeese van hun dogmatische tegenstanders inzake 1 Petrus 3 : 19. Hun instelling was negatief : dat Petrus hier niet spreekt van een werkelijke afdaling van Christus naar de plaats waar duivelen en de zielen der ongelovig gestorven doden bewaard worden tot het oordeel van de grote dag. Maar op meer dan één punt bleven zij hangen aan de opvattingen van hen, tegen wie zij zich te weer

stelden. Met de rooms en luthers dachten bijvoorbeeld Calvijn en de latere Gereformeerden, inclusief Greijdanus, bij „de geesten-in-de-gevangenis” aan „lichaamloze zielen” 3) in „de hel”, subsidiair aan de duivelen. Een gedachte, die men ook bij Augustinus en A. Kuyper Sr aantreft, al zijn dezen van mening dat de prediking van Christus deze lichaamloze zielen bereikte vóórdat zij in het sterven ontlijfd werden, te weten niet na Christus' dood aan het kruis, maar in de dagen, die aan de zondvloed voorafgingen, „de dagen van Noach”. Op typisch Kuypere wijze besluit A. Kuyper zijn exposé over deze tekst met de opmerking dat bij zijn exegeese „alles zo natuurlijk en zo vanzelf loopt, dat zelfs elke aanleiding tot een andere uitlegging dezer plaatsen vervalt”. 4)

Het ligt niet in onze bedoeling uitvoerig en afzonderlijk de geschiedenis der exegeese van deze tekst te tekenen. Nog minder willen we breed ingaan op de historie van dogma en dogmatiek t.a.v. „nedergedaald ter helle”. Wie er belang in stelt kan elders vinden wat hij zoekt. 5) Wel hopen we er waar nodig in het voorbijgaan op te wijzen. En reeds de vraagstellingen, waarmee we onze bespreking van deze tekst en onze voorslag-van-exegeese willen inleiden, moge de deskundige lezer doen blijken, dat we van de historie der exegeese, van dogma en dogmatiek kennis namen.

2. Vragen, die de tekst oproept.

De tekst luidt : „Want ook Christus is éénmaal om de zonden gestorven als rechtvaardige voor onrechtvaardigen, opdat Hij u tot God zou brengen : Hij, die gedood is naar het vlees, maar levend gemaakt naar de geest, in welke Hij ook heengegaan is en gepredikt heeft aan de geesten in de gevangenis, die eertijds ongehoorzaam geweest waren, toen

3) K.V. der H.S. op I en II Petrus op 1 Petr. 3 : 19, blz. 62.

4) A. Kuyper. E Voto Dordraceno 3, Kampen, I, blz. 459.

5) Zie H. Bavinck, Gereformeerde Dogmatiek 4, deel 3, blz. 402 volgg. G. C. Berkouwer, Dogmatische studien. Het werk van Christus, blz. 189 volgg.

de lankmoedigheid Gods bleef afwachten, in de dagen van Noach, terwijl de ark in gereedheid werd gebracht, waarin weinigen, dat is acht zielen, door het water heen gered werden”. (Vt. N.B.G.)

De tekst roept om antwoord op de volgende vragen :

- Wat beduiden de woorden, dat Christus „is gedood naar het vlees” en „levend gemaakt naar de geest” ?
- Wat betekent dat Christus „in de geest” is heengegaan ?
- Wat is te verstaan onder het „heengaan” van Christus ?
- Wie en wat zijn „de geesten” over welke hier gesproken wordt ?
- Wat is hier „de gevangenis” ?
- Wat is de prediking, die van Christus tot deze „geesten-in-de-gevangenis” is uitgegaan ?

3. Ad a) Christus gedood naar het vlees, levend gemaakt naar de geest.

De vertalingen zijn op dit punt niet eenstemmig. De lutherse, de leidse vertaling, die van Brouwer, de Canisiusvertaling en die van het N.B.G. hebben allen : „gedood naar het vlees” en „levend gemaakt naar de geest”. Zij wekken het vermoeden dat de griekse tekst zou hebben : gedood „kata sarka” en levend gemaakt „kata pneuma”. Maar deze geeft : „gedood sarki” en „levend gemaakt pneumati”. Dat doet op zijn beurt verwachten dat beide uitdrukkingen bij anderen althans analoog zouden vertaald worden. Maar de Statenvertaling leest : „gedood in het vlees” en „levend gemaakt door de Geest”. Men lette er op dat „Geest” hier met een hoofdletter is gedrukt, de St. Vert. denkt dus aan de Heilige Geest. Greijdanus stemt hier met de St. Vert. overeen, ook hij heeft „Geest” en denkt daarbij aan Christus' goddelijke natuur. Zijn vertaling luidt : „gedood zijnde naar het vlees”, maar „levend gemaakt door de Geest”.

Geen dezer vertalingen bevredigt.

Het bezwaar tegen de N. Vert. en de daarmee overeenkomende is dat de griekse tekst niet „kata sarka” en „kata pneuma” heeft, maar „sarki” en „pneumati”. Tegen de Statenvertaling pleit dat de overeenkomende vormen : „sarki” en „pneumati” op verschillende wijzen vertaald worden, namelijk door

1) Aangehaald door D. G. Wohlenberg in Th. Zahn Comm. zum N. T. Band XV, S. 107.

2) Johannes Calvins Auslegung der Heiligen Schrift, Neukirchen, 14. Band S. 247.

eens een heel ander zelfgevoel. Heel duidelijk toont de tragedieschrijver Aeschylus dit. Hij is medestrijder geweest in de twee beroemdste slagen. Is, in Grieksheidense zin, een „orthodox” mens. De macht en soevereine beschikking der goden worden in zijn stukken gevierd. De stof daarvoor werd steeds ontleend aan de mythologie. Wat goden en halfgoden verrichtten, werd als een dramatische preek de Hellenen voorgehouden. Maar nu waagt hij het om op het toneel te brengen, wat zij zelf hebben beleefd; sterker: wat zij zelf hebben gedaan. De Griekse overwinning komt in zijn „Perzen” op het toneel. M.a.w. zijn generatie doet niet onder voor de halfgoden. Een sterk zelfbewustzijn breekt door.

Ook dat moest de balling Theognis zien: „reeds nu is de eerbied onder de mensen verloren gegaan, maar de schaamteloosheid verkeert op heel de aarde”. De mensen haast aan de goden gelijk; de boer en de burgerman aan de adel!

Daardoor was zijn boek eigenlijk reeds verouderd, toen het uitkwam. Maar toch, wat staat er veel in, dat algemeen menselijk is.

Als U in zijn wijsheid leest, moet U denken aan de positie van de Tsaristische grootvorsten, die in Parijs de kost verdienden als taxichauffeur; maar 's avonds bouwden ze onderling een schijnwereld op, waarin ze weer minister en generaal waren; en de tradities van hun stand hielden ze zorgvuldig in stand. Alles in de hoop, dat deze tijden gingen voleinden. Voor hen en voor Theognis bleek dat een ijdele verwachting.

Hoe kwam deze balling aan de kost? Waarschijnlijk als lid van een of ander vreemdelingenlegioen. Zijn wijsheid is dan: „leen niet al te zeer Uw oor aan het luide commando, want niet voor eigen vaderland strijden wij”. „Wat doet mij rijkdom en aanzien? Vreugde en blijdschap gaan alles te boven”. „Vrede en welvaart mogen de stad vervullen, opdat ik met anderen feestvieren kan; de boze oorlog min ik niet!” En: „Leef onstui-

mig mijn hart, straks zullen er weer anderen wezen, en ik, gestorven dan, zal zwarte aarde slechts zijn”. „Laat ons drinken en vrolijk zijn, spreken van dappere daden: wat er later gebeuren zal, dat gaat de goden aan!”

Deze stemmingen moeten hun tegenhanger hebben. Daarom klinkt op de dag van het feest juist een ander geluid. „Voor de aardbewoners is het allerbeste niet geboren te worden en het licht niet te zien van de felle zon; maar als hij toch geboren is: zo spoedig mogelijk door te gaan door de poorten van de dood en neer te liggen onder een berg van zand”. Klachten die de herinnering oproepen aan de lijdende Job. Het lijden en onrecht kwellen hem evenzeer: „Geliefde Zeus — want Gij heerst over alles, Zelf geëerd en met grote macht — Gij kent door en door het hart der mensen en de gezindheid van elk, en Uw macht is de allergrootste, o, koning... Waarom dan, Zoon van Kronos, waagt Uw geest het om zondaars net zo te behandelen als de rechtvaardige?” „Mensen kunnen met goden niet strijden, noch met hen procederen voor het gerecht: aan niemand is dat geoorloofd” — waar de heiden „vromer” is dan Job. „Dan dit nog, onsterfelijke koning, hoe is het rechtvaardig, dat een man, die zich niet schuldig maakt aan onrechtvaardige daden, die aan geen overtreding vasthoudt, noch vals zweert, maar integendeel rechtvaardig is, ... dat die man géén rechtvaardig lot heeft? Welk ander mens, die op hem ziet, zal verder nog schroom hebben tegenover de goden, en welke stemming zal hij wel hebben, wanneer hij ziet, dat een onrechtvaardige dwaas, die zich om de toorn van god noch mens bekomert, een hoge borst opzet, zat van rijkdom? Maar dat de rechtvaardigen verteerd en uitgeput worden door nijpende armoede?”

Ook vrienden komen ten tonele. „Als men van m'n vrienden me ziet in mijn ongeluk, keert hij het hoofd af en wil me niet zien. Maar als ik een voordeeltje heb, wat zelden gebeurt, dan vind ik welkom en veel vriend-

schap”. Voor een man, die leven wilde naar het oude ridderideaal, was zo iets een bittere teleurstelling. Maar als balling heeft een mens niet veel te verwachten: „In ballingschap is niemand je vriend of trouwe makker, en van heel de ballingschap is dat juist het ergste”. Hij tilt er zwaar aan, zoals U ziet. Maar ook toont hij oog te hebben voor beide kanten van het geval: „Onthaal een balling, Kyrnos, nimmer op hoop van vergelding — want thuisgekomen is hij niet meer dezelfde man! Dankbaarheid is er niet veel”. „Men zou een vriend en vijand niet kunnen onderscheiden, als men nimmer in moeilijkheden kwam”. Het beste is dan ook maar te komen tot een zeker rustig aanvaarden van het lot: „Kyrnos, het is onvermijdelijk te dragen, wat het noodlot U brengt — en wát het brengt: ik vrees niet om het te dragen”.

Als het er op aan komt, blijft hij de ongebroke, het voorbeeld voor de latere Stoïcijnen, die rustig de hemel zouden zien instorten: immers hij zal ons treffen, maar (we zijn) onbevreesd! Evenals de Stoïcijnen blijft hij de aristocraat: „Druk het leeghoofd volk de sporen in de flank, sla er op met de prikkel en leg het een halster aan” — Hij veracht het, want: „voor de volksmassa is er slecht één deugd: rijk te zijn”. Heel anders is de aristocraat! „Houd je bezig met de deugd (ongeveer = wees een gentleman!), en rechtvaardigheid moet je lief zijn — en winst mag niet de doorslag geven, wanneer het een schandelijke winst is”. En zo leefde Theognis: „Geen vriend verried ik of trouwe makker, noch is er iets van een slaaf in mijn hart”. Dat laatste was heerlijk voor hem. Want slavenpapieren stonden niet hoog. „Nimmer is er een slavenhoofd recht gegroeid, maar altijd scheef met een verdraaide nek”; dit laatste gold als een Lombroso-waarmerk voor oneerlijkheid!

Oneerlijkheid bij een slaaf gewoon. Dus men vindt haar nimmer bij een „heer”? Toch wel, zelfs wel binnen de erecode! „Palm je

„in” het vlees en „door” de Geest. En hetzelfde is ook tegen Greijdanus aan te voeren: „naar” het vlees en „door” de Geest.

De griekse vormen „sarki” en „pneumati” zijn beide een dativus, een derde naamval. Wij menen dat we hier te doen hebben met een z.g.n. dativus limitationis, een derde naamval van beperking.⁶⁾ De tekst wil dan o.i. zeggen, dat de dood, die Christus werd aangedaan, zich slechts uitstreckte tot zijn sarx, zijn vlees-zijn. En dat de levendmaking zich beperkte tot zijn pneuma, zijn geest-zijn.

Sarx en pneuma, vlees en geest betreffen niet, volgens het nieuwtestamentisch spraakgebruik, twee samenstellende delen van Christus' menselijke natuur, maar de kwaliteit van zijn menselijkheid resp. voor en na de opstanding.

Voor de opstanding was Christus' menselijke natuur sarx, vlées. Na de opstanding is zij pneuma, géést.

Sarx is voor ieder mens het historisch eerdere, pneuma het historisch latere. Vlees is de mens door de schepping. Geest is de mens naar zijn bestemming. Vlees, d.i. vatbaar voor zonde, vloek en dood, na de val metterdaad door de zonde aan vloek en dood onderworpen. Zo was ook de mens Jezus Christus door zijn geboorte: vlees, een sterfelijk mens. En „geest” is de mens naar zijn bestemming: het onverliesbare leven deuchtig indien deze bestemming bereikt is. De Christus bereikte haar door en met zijn opstanding. Aan het kruis ging Hij als vlees, sterfelijk, vergankelijk, in oneer, de dood in. Ten derden dage stond Hij op als 'n geestelijk mens: met onsterfelijkheid bekleed, onvergankelijk, in heerlijkheid. Vergelijk 1 Corinthen 15, met name de verzen 40 en volgende.

Wanneer de apostel hier van (de mens) Christus (Jezus) zegt: „thanatotheis men sarki dzoo-opoiètheis de pneumati” dan wijst hij op de dubbele winst, die de Hem aangedane dood en de Hem ten deel gevallen levendmaking aan de Christus brachten. Hij boette een bestaan in dat kreunde onder de vloek. En Hij gewon een bestaan dat in onvergankelijke heerlijkheid is gezet. „Hij is wel gedood voor wat (het leven in) het vlees betreft, maar is levend gemaakt voor wat (het leven in) de geest betreft”.

⁶⁾ Robertson-Grosheide. Beknopte Grammatica op het Gr. N. T. blz. 88.

4. Ad b) „In welke” Hij ook heengegaan is.

Indien wij bij onze verklaring van „thanatotheis men sarki, dzoo-opoiètheis de pneumati”, „gedood voor wat het vlees betreft, levend gemaakt voor wat de geest betreft” gelijk hebben, dan is daarmee ook de beslissing gevallen over hetgeen volgt, dat n.l. Christus „in de geest” is heen gegaan. De apostel zegt hier dan, dat Christus is heengegaan in zijn volle menselijke natuur in haar nieuwe, door de levendmaking haar ten deel gevallen geestelijke en niet meer „vleselijke” toestand, als de door en sedert zijn opstanding Verheerlijkte.

Daarmee vervalt het beroep, dat het roomse dogma en de roomse dogmatiek doen op deze tekst om te bewijzen dat Christus' ziel na het sterven zou zijn heengegaan naar het „voorgeborchte”. Het is reeds verre van onberispelijk dat men het woord pneuma, geest hier leest alsof er stond: psychè, ziel. Nog bedenkelijker is het dat men dit „pneuma” interpreteert alsof het een van de samenstellende delen van Christus' menselijke natuur aanduidt. Het gaat hier om de totale, volledige menselijke natuur van de (mens Jezus) Christus. Deze mens was vlees tot aan zijn opstanding, Hij werd geest door zijn opstanding. En in deze volledige menselijke natuur ging Hij heen, te weten in de nieuwe, pneumatistische toestand van zijn menselijkheid.

Ook de lutherse opvatting van de nederdaling van Christus kan op onze tekst geen beroep doen. Het lutherse dogma toch stelt, dat „de gehele persoon van Christus, God en mens, na de begrafenis naar de dodenwereld is afgedaald, Satan geheel heeft overwonnen, de macht van de onderwereld heeft omgeworpen en aan de duivel alle kracht en macht heeft ontrukkt”.⁷⁾ In onze tekst is wel sprake van „de ganse Persoon van Christus”. Maar de toestand, waarin Christus heenging, werd zijn deel niet terstond na de begrafenis, maar door zijn levendmaking: als de Opgestane ging Hij heen.

Ook voor de opvattingen van Augustinus en Kuyper biedt 1 Petrus 3 : 19 geen steun. De eerste denkt bij het heengaan van Christus „in de Geest” aan zijn gang naar de wereld, waarin Noach leefde, om aan diens

tijdgenoten te prediken. „In de Geest” heeft bij hem de betekenis van „in zijn goddelijke natuur” of „in de Heilige Geest”. Ook A. Kuyper denkt aan een heengaan van Christus voor diens vleeswording en beroept zich op 1 Petrus 1 : 11, waar gezegd wordt, dat „de Geest van Christus” in de profeten des ouden verbonds was. „In de Geest” is bij Kuyper, door de Heilige Geest. Maar zowel de idee van Augustinus als die van Kuyper kan geen stand houden. In 1 Petrus 1 : 19 wordt niet gesproken van de goddelijke, maar van de menselijke natuur van de Christus, niet van de Heilige Geest door welke de nog niet vleesgeworden Christus in de profeten betuigde, maar van de Christus na de vleeswording, nauwkeuriger gezegd na diens opstanding uit de doden; van de Christus in zijn volle menselijke natuur, zoals deze door zijn levendmaking geworden was.

Greijdanus zegt dat „Geest” hier ziet op Christus' „Goddelijke natuur en levenskracht, of anders: levendgemaakte staat”.⁸⁾ Alleen de laatste opvatting is met de tekst in overeenstemming.

5. Ad c) In welke Hij ook „heengegaan” is.

Er blijft hier geen keus: na zijn opstanding is Christus heengegaan naar de hemel, en niet naar de hel. Daarvoor pleit ook dat Petrus in vers 22 hetzelfde werkwoord „poreuesthai” gebruikt voor Christus' hemelvaart. In vers 22 is weliswaar „ten hemel” er bij gevoegd: „poreutheis eis ouranon”, terwijl deze toevoeging in vers 19 ontbreekt. Daar staat kortweg: „poreutheis”, heengegaan.

Voor de gedachte dat de apostel bij dit „heengegaan” denkt aan Christus' hemelvaart pleit ook het verband: eerst spreekt hij, in vers 18, over Christus' sterven („gedood voor wat het vlees betreft”), daarna over zijn opstanding („levend gemaakt voor wat de geest aangaat”), en daarbij sluit zich als vanzelf de hemelvaart des Heren aan.

Op dit punt vallen we Greijdanus' exegetische bij.⁹⁾

Deze exegetische van Greijdanus komt ook reeds bij Luther voor.¹⁰⁾

⁸⁾ a.w. blz. 62.

⁹⁾ t.a.p.

¹⁰⁾ Wohlenberg a.w. S. 106, aant. 61.

⁷⁾ Aangehaald bij G. C. Berkouwer a.w. blz. 191, aant. 224.

vijand in met vriendelijke woorden; maar als hij in je macht is gekomen — wreek je dan op hem zonder een voorwendsel te gebruiken!"

Daar hebben we nu echt de „natuurlijke” mens! „Moge dan de hoge hemel op mij neervallen, die van koper is, het schrikbeeld der aardbewoners, als ik niet help, wie m'n vrienden zijn, en als ik geen kwellend leed voor mijn vijanden ben!"

Een aantrekkelijke maatschappij ontstaat toch niet bij zulke grondprincipe's. „Wat je doet, zeg het zelfs niet je vrienden, want weinigen onder velen hebben een te vertrouwen hart!"

Om niet helemaal in mineur te eindigen: „het is gemakkelijker een kind te verwekken en groot te brengen, dan het een edele geest te geven”. „De goeden weten in alle dingen maat te houden”. „Wiens verstand niet sterker is dan zijn begeerte, Kynos, die is altijd in grote moeilijkheden”. „Ik houd niet van rijk-zijn, en ik bid er niet om; maar het zij me vergund van het weinige te leven, maar zonder rampen”. „Niets is heerlijker dan een goede vrouw, Kynos. Ik kan het getuigen! En jij, kom je overtuigen van mijn waarheidszin!"

En zo kwamen we weer op bekend terrein. Doch zo zeg ik te weinig. Want voelen we niet met Theognis mee in al zijn uitingen?

Ik heb de tijd nog gekend, dat dominees eindigden met een kort toepasselijk woord. Laat ik dit ook eens doen! Nu dan: met deze heiden voelen we ons verbonden — door het onbekeerde van ons hart. Hoe komt het nu, ondanks de bekering van ons hart, dat we vaak zo weinig band voelen aan andere Christenmensen?

A. P. Muys.

PERSSCHOUW

IN MEMORIAM DR. A. KUYPER (II)

We vervolgen het artikel van Prof. Anema.

Kuypers levenstaak

Zoekt eerst het Koninkrijk Gods en alle dingen zullen U worden toegeworpen; wilt gij het koninkrijk Gods zien, wordt dan als een kindeke: hebt God lief boven alles en Uw naaste als U zelf — daarmee was de christelijke trilogie gegeven, die respectievelijk tegenover materialisme, intellectualisme en humanisme in de meest onverzoenlijke tegenstelling stond.

Maar daarmee was met het cultuur-probleem niet afgerekend.

Want dat de verwerping der humanistische cultuur niet in zich sloot vijandschap tegen de cultuur als zodanig, moest ieder, die meer zag dan enkel de soteriologische zijde van het christendom, als vanzelf in het oog springen. De grote leiders der Kerk Augustinus, Thomas Aquinas, Calvin hadden allen de cultuur op waarde geschat, ze beschouwden als een rijke gave Gods. Op hun voetspoor, en met name bij Calvin zich aansluitend, trad Kuyper het probleem tegemoet, zoals hij het in de tweede helft der vorige eeuw in Nederland vond.

Tot levenstaak had hij zich gesteld het Calvinisme, waarin hij zelf voor hart, hoofd en hand vrede had gevonden, wederom te maken tot een levende macht. Zelf een man van moderne cultuur begreep hij, dat voor het bereiken van zijn doel een scherp onderscheid moest worden gemaakt tussen de cultuur als zodanig, die als een gave Gods was te aanvaarden, en de humanistische geest, die haar bezield. De laatste moest worden bestreden met hand en tand, de eerste moest doortrokken worden met de christelijke beginselen. Maar daarmee kwam hij te staan voor een zeer moeilijk op te lossen vraagstuk.

Twee stromingen t.o.v. de cultuur

Van de aanvang af had het christelijk volksdeel mannen gehad, die zich tegen „den geest der eeuw” hadden verzet. Bilderdijk en Da Costa gingen voorop en met hen hadden voorts de mannen van het Reveil het persoonlijk godsdienstig leven onder Nederlandse christenen opnieuw doen opvlammen. Maar voor zover ze poogden positief de problemen des tijds onder de ogen te zien, was hun arbeid voor een goed deel reactionair; contra-revolutionair, niet anti-revolutionair, zoals later onder ons de benaming inheems is geworden. En voorts waren er twee grote stromingen: één die niet en één die wel inzag, dat het christendom onder ons de cultuurproblemen had aan te pakken.

Wat de eerste betreft, behoeft het niet te verwonderen, dat zij de grote meerderheid omvatte, vooral onder de scherper getekende calvinisten. Het waren meest de „kleine luyden” die daarbij behoorden. Men doet hun grof onrecht als men meent, dat zij „kulturfeindlich” waren, wat hun van andere zijde steeds weer werd verweten; dat is later wel anders geble-

ken. Maar wel waren zij, uit de aard der zaak door de kring, waarin zij leefden, voor vele problemen gematigd onverschillig en voorts konden zij uit eigen macht en zonder voor hen te vatten voorlichting niet onderscheiden tussen de cultuur zelf en de anti-christelijke geest, die haar praktisch bezield. Kwamen zij er mee in aanraking, dan voelde hun fijne religieuze intuïtie het eerst de boze humanistische trek, die er de grondtoon van vormde en dan ging natuurlijk vóór wat hun, volkomen terecht, het hoogste lag. Daardoor dreigde een opsluiten in eigen kring, die niet op de lijn der Kerk van alle eeuwen verder voerde, maar dat dreef naar het sectarisme met zijn mufte atmosfeer van geestelijke hoogmoed, eigengerechtigheid en valse mystiek; alleen het kerngezond persoonlijk religieus leven heeft verhoed, dat men op die klippen is verzeild, en dat het niet verder is gekomen dan tot een doezelige geestelijke dommel, waaruit het wakker schudden later toch al moeilijk genoeg bleek. Dat was de éne stroming.

De andere, die de onontwikkelbaarheid der cultuurproblemen wel inzag, volgde drie verschillende wegen. Daar was een eerste groep, die op de cultuurweg eenvoudig zonder verweer met het humanisme meezeulde. Daar was een tweede groep, die langs subjectieve weg zich vrede in het vraagstuk poogde te verschaffen door aan de cultuur niet ten grondslag te leggen eigen objectieve beginselen, maar door eenvoudig langs de weg van personele unie ook in de cultuur persoonlijk te leven naar Gods gebod. Daar was een derde groep, die meende te kunnen volstaan met enkel apologetisch te weerleggen en te verwerpen van wat in de vrucht der cultuur niet met het christendom te rijmen was. Maar met dat al schoof men onbedoeld en ongewild steeds verder voort op de lijn der cultuur in humanistische zin. Wat is er een kostelijke christelijke kracht kortzichtig zo verkwist.

Er was nog een vierde richting. Alleen Groen van Prinsterer sloeg die in. Hij stond anders, maar hij stond alleen. Als „issu de Calvin” neigde hij naar het objectieve, als aristocraat van de geest minde hij de cultuur, als historieschrijver had hij het Nederlandse volk lief, als christen wilde hij alles leiden in de sporen van het Woord. Kritisch-analytisch als hij was aangelegd, ontmaskerde en geselde hij meedogenloos het humanisme; niet werende maar wervende trachtte hij de onjuiste oplossingen van het christendom-en-cultuurprobleem binnen de pallen der christelijke erve met geduld te verbeteren en te brengen op de objectieve lijn. Maar van wat onschatbare waarde zijn werk ook is geweest, hij kon niet slagen. Hij was niet theoloog en bovendien niet, volksman genoeg om bij het Calvinistisch volksdeel het sluimerend leven te wekken en het dan te verbinden met een vruchtbaar te maken voor de stand van het moderne tot in zijn grondslagen omgewoelde leven. En voor de hoger ontwikkelde van Calvinistischen huize was zijn geest niet genoeg synthetisch-wijsgerig. Zij hadden iets anders, iets meer nodig dan de „Proeve” kon geven, die verscheen een paar jaar nadat de grootste der Duitse speculatieve denkers als slachtoffer der cholera, door zijn verscheiden een halve eeuw van wijsgerige scheppingskracht had afgesloten, die alle wetenschap tot in de diepste grondslagen had omgezet.

Kuypers optreden

Toen kwam Kuyper. Geboren wijsgeer en theoloog, was hij gedrenkt in het beste, wat de humanistische cultuur te bieden had. Hij bezat voor haar een onbegrensde affiniteit, voor alles en voor elk onderdeel voelde hij belangstelling. Een man van de wereld in de goede zin van het woord van top tot teen. Geniaal zelfs in zulke onderdelen der wetenschap, die hij niet beheerste, dramatisch kunstenaar en taal-artist, een gloeiend bewonderaar zowel van alle technische als aestetische beheersing der materie. Zich in culturele kringen gaarne bewegend en thuis gevoelend, begreep hij, dat naast het gevaar van verwereldlijking van het christendom, het smakeeloos worden van het zout, nog een tweede gevaar dreigde, in zijn tijd zo actueel, dat van sektarische vervuiling.

Daarom moesten er twee dingen gebeuren. Het Calvinistisch volksdeel moest wakker gemaakt en cultureel opgevoed, en tegelijk moest een christelijke cultuur op eigen, objectieve basis worden opgericht. Ongelooflijk is de tact en het geduld waarmee hij allerlei achterlijk vooroordeel onder eenvoudigen wist op te ruimen. Eerst voorzichtig hun vertrouwen winnen, door hun zijn eigen hart te ontsluiten, waarin zulk een oneindige liefde voor hen woonde, omdat hij door de ontmoeting met vromen uit hun kring het voze en holle had leren voelen van cultuur zonder christendom. En dan zonder iets te breken aan hun kostelijk godsdienstig leven hun de ogen openen voor de eisen van het moderne leven, hun te leren inzien, dat van Godswegen ook hun de vruchten der cultuur toekwamen, dat ze voor hen onmisbaar waren, en dat zij er ook een goddelijke roeping voor hadden — dat is een meesterwerk geweest, waaraan hij tientallen jaren onverdroten heeft gearbeid en dat zijn hoogtepunt vond in de stichting der Vrije Universiteit.

(Slot volgt)

C. V.

THEOLOGISCHE HOGESCHOOL

De Senaat van de Theologische Hogeschool deelt mee, dat de overdracht van het rectoraat door Prof. Dr L. Doekes aan Prof. H. J. Schilder D.V. zal plaats vinden in een openbare samenkomen op donderdag 8 december 1960 a.s., des avonds om half acht precies, in de aula van het gebouw van de Theologische Hogeschool.

In afwijking van de traditie vindt de rectoraatsoverdracht deze maal dus niet plaats op 6 december (de datum waarop in 1854 de Theologische School werd geopend) maar op 8 december a.s.

KERKNIEUWS

Tweetal te Leerdam: L. W. G. Blokhuis te Zevenbergen en O. Mooiweer te Zalk en Veecaten.

Beroepen te Leerdam: O. Mooiweer te Zalk en Veecaten.

Theol. Hogeschool: Geslaagd voor het kandidaatsexamen: G. van Atten, Westzijde 164, Zaandam.

Geslaagd voor het doktoraal-examen theologie (cum laude) aan de Gemeentelijke Universiteit te Amsterdam, kand. J. Douma te Stadskanaal.

Adressen. Hengelo (O.), J. Pruis, Schouwingsweg 32, Hengelo (O.); **Ds J. Verkade,** Akkerstraat 26, Groningen, tel. 31824.

Discussiedag van de vereniging van Predikanten bij de Gereformeerde kerken in Nederland.

De discussie over de referaten van drs W. K. van Dijk en Ds G. Visee over „Enkele aspecten van de sexualiteit” zal worden gehouden D.V. op woensdag 4 januari 1961 in een zaal van de Hanzestad te Kampen. De bijeenkomst, **waartoe bij deze ook alle artsen, die tot onze kerken behoren, worden uitgenodigd,** zal beginnen om 9.30 uur v.m. Het referaat van ds G. Visee verschijnt binnenkort in brochurevorm bij de fa Oosterbaan en Le Cointre. De hoofdpunten van het referaat van drs W. K. van Dijk zullen zo spoedig mogelijk in Dienst worden afgedrukt.

BETALING ABONNEMENTSGELD

Op 1 oktober begon het tweede halfjaar van de vierde jaargang.

Willen onze abonnees die per halfjaar betalen hun abonnementsgeld n.l. f 5.— storten op onze postrekening 233117 t.n.v. Drukkerij STEENBERGEN te Zeist met bijvermelding voor OPBOUW.

Dit bespaart U hoge incassokosten en ons veel administratie.

Dank voor de medewerking.

De Administratie.

Regelprijs 20 cent per m.M.

Bij contract reductie.

ADVERTENTIE-TARIEF:

FAMILIEBERICHTEN:

Regelprijs 15 cent per m.M.

Abonnementen s.v.p. bij vooruitbetaling door storting op giroreken. 233117 t.n.v. Drukkerij Steenbergen, Zeist, met vermelding voor „Opbouw”.

Abonnementsprijs: f 5.- p. halfj. - f 10.- p. j.

Studenten abonnement f 6.- per jaar.

Losse nummers 25 cent. Buitenland: f 6.25 per halfjaar - f 12.50 per jaar.

Drukkerij Steenbergen

ZEIST - TELEFOON 03404-2452

Periodieken

Boekwerken

Handelsdrukkerij